

Het Boerenbosbedrijf in de Veenkoloniën

Volgens de Commissie Bosuitbreiding kunnen landbouwers de komende 20 jaar 30.000 ha extra bos op hun landbouwbedrijven aanleggen. In de Veenkoloniën liep men op dit advies vooruit. Hier heeft men zelfs al ver uitgewerkte ideeën voor het zogenaamde "Boerenbosproject". Dit Bos en Hout Bericht geeft een overzicht van de plannen.

Boeren en bos

Bos en boeren. De beginletters zijn hetzelfde, maar is dat het enige gemeenschappelijke kenmerk?

Het is duidelijk dat de affiniteit van de landbouw met bos gering is, een enkele uitzondering daargelaten. Bij die uitzonderingen gaat het om kleinere bosjes en beplantingen, die vaak toebehoort zijn in landinrichtingsprojecten. Er is dus eerder sprake van tegenstelling dan van overeenkomst.

Tekenend hiervoor is de discussie over de bos vitaliteit en de uitstoot van stikstof door de landbouw. Een maatregel zoals de "richtlijn ammoniak en veehouderij" is bijvoorbeeld debet aan

Het Boerenbosproject is een "testcase" voor alle belanghebbenden bij bosaanleg

Foto: Directie LNO Groningen/Drenthe

¹⁾ De Commissie Bosuitbreiding onderzocht de mogelijkheden voor extra bosaanleg in de komende decennia. Zij deed dat in opdracht van de Staatssecretaris van LNV en de ministers van EZ en VROM. Het rapport: "Goede gronden voor nieuw bos" verscheen in januari jl.

de weerstand van boeren tegen bos. Toch kunnen boeren een belangrijke rol spelen bij het bosuitbreidingsbeleid van de overheid. We willen dit illustreren met "Het Boerenbosproject", dat onderdeel is van het "Leefbaarheidsproject Oostermoer". Het resultaat van dit project is dat boeren de overstap maken van landbouw naar bosbouw.

Recente ontwikkelingen

Het Nederlandse landbouwbedrijf is vergaand gespecialiseerd. Door de hoge grondprijzen en lage exploitatiesaldi in de bosbouw is er op de landbouwbedrijven echter geen ruimte voor bosbouw. Toch zijn er een aantal ontwikkelingen die vóór bosbouw pleiten. Allereerst de overproductie in de landbouw, die boeren dwingt om hun huidige areaal in te krimpen. Prognoses lopen uiteen van enige tienduizenden tot enkele honderdduizenden hectaren. Het Structuurschema Groene Ruimte noemt houtproductie door boeren in tijdelijk en permanent bos als een van de mogelijke oplossingen voor deze problematiek. Bovendien dragen landbouwers op deze manier bij aan de leefbaarheid van de omgeving, wat onder andere in het Oldambt en de Veenkoloniën heel belangrijk is.

Milieu-overwegingen (het vastleggen van CO² bijvoorbeeld) kunnen een andere belangrijke reden zijn om in dit gebied grootschalig bos aan te leggen. Tenslotte is er volgens de Commissie Bosuitbreiding ook "maatschappelijk gezien meer behoefte aan bos dan aan graan". De Commissie adviseert de rijksoverheid om 30.000 van de 50.000 ha extra bos op landbouwbedrijven aan te leggen. Daarbij gaat de voorkeur uit naar blijvend bos, gezien het belang voor de samenleving.¹⁾

Bos in de Veenkoloniën

Een groot deel van de gewenste bosuitbreiding op landbouwbedrijven zal vermoedelijk in Noord-Nederland plaatsvinden. De uitwerking van de EG-Steunregeling Bosbouw (gekoppeld aan het plan van Mac Sharry) wijst in die richting. In dit deel van Nederland zijn de grondprijzen en bedrijfsresultaten in de akkerbouw relatief laag. De problematiek in de landbouw, het grote maatschappelijke belang van bos en de ontwikkelingen in het licht van de Mac Sharry plannen bieden meer perspectief dan ooit om in dit gebied bosuitbreiding van enige omvang te realiseren.

In de Gronings-Drentse Veenkoloniën komt dan ook ca. 4000 ha blijvend bos als onderdeel van de Herinrichting Veenkoloniën en 1500 ha tijdelijk bos zijn grotendeels in dit gebied aangeplant dankzij de zogenaamde "Set-aside" regeling. En daarbij hoeft het niet te blijven! De Evaluatie Meerjarenplan Bosbouw en het Structuurschema Groene Ruimte geven immers aan dat dit gebied goede mogelijkheden biedt voor verdere grootschalige bosuitbreiding. De meeste boeren die gebruik maakten van de "Set-aside" regeling beschouwen bosaanleg als tijdelijke belegging. Als de tijden weer beter zijn, willen ze terugkeren naar de landbouw. Toch zijn er ook boeren die mogelijkheden zien in blijvend bos, als het ook op lange termijn een inkomensalternatief biedt.

Bosbouw, een inkomensalternatief voor de boer?

Landbouwers zullen in de regel pas in bosbouw investeren als het financieel een aantrekkelijk alternatief is. En in deze fase zijn we inmiddels beland met de huidige ontwikkelingen in de landbouw. Toch zijn er twee grote knelpunten. Ten eerste het inkomensvraagstuk. Voor het bosbouwbedrijf is een grotere oppervlakte nodig om hetzelfde arbeidsinkomen en evenveel werkgelegenheid te halen dan het geval is bij de verschillende vormen van agrarisch bodembegebruiksvormen. Afhankelijk van het gewenste inkomen en produktievermogen van de grond is een gemiddelde bedrijfsgrootte voor het boerenbosbedrijf te berekenen. Dit komt ongeveer neer op ca. 250 ha. Bij een dergelijke bedrijfsgrootte is er ook voldoende werkgelegenheid voor één persoon. Een gemiddeld veenkoloniaal akkerbouwbedrijf is ca. 40 ha groot. Als we rekening houden met bijdragen uit de EG-Steunregeling Bosbouw, zoals de Commissie Bosuitbreiding voorstelde, en het onbelast laten van de subsidiebijdragen via de "Bosbouwvrijstelling", dan ontstaat ook bij een bedrijf van ongeveer 40 hectare al een aantrekkelijke kosten-baten verhouding. Arbeid die over blijft kan de boer buiten zijn bedrijf in zetten. Ook kan hij een klein deel van zijn bedrijf intensief gaan bebouwen, bijvoorbeeld door vollegronds groenteteelt. Op het moment dat de inkomenssteun wegvalt zijn de inkomsten uit het bosbedrijf van 40 ha echter onvoldoende voor een redelijk inkomen, dit in tegenstelling tot een bedrijf van 250 ha.

Een tweede knelpunt is de waardedaling van de grond. Als landbouwgrond wordt omgezet in blijvend bos, dan daalt de waarde van de grond fors. Uiteraard vraagt dit om compensatie, wil een boer voor bosaanleg te interesseren zijn.

Van aardappels naar bos

Het woud aan regelingen en planologisch "ge-hakketak" heeft een groep boeren er niet van weerhouden om als ondernemer een bewuste keuze voor bos te maken. Aanvankelijk hadden zij weinig aandacht voor het produkt hout. Maar toen de bomen er eenmaal stonden, cq. werden geplant, kwam de ondernemersgeest weer boven. De boeren zagen in dat hout een oogstbaar produkt is en vroegen zich dus af hoe de teelt zo goed mogelijk uit te voeren is en hoe zij de beste bedrijfsresultaten kunnen krijgen.

De complexe regelgeving maakte de aanplant van bos niet altijd even gemakkelijk. Zo stelden de regelingen ondermeer eisen aan de toe te passen boomsoorten. Van het begin af aan was het voor de meeste boeren duidelijk dat zij de kortste mogelijke teelten wilden, wat in hun ogen bosaanleg met populier betekende. Voor de minder geschikte gronden werd aanvankelijk het advies gevolgd om fijnspar aan te planten. Op initiatief van de boeren werd al snel ook gekeken of met landbouwmaatregelen zoals bodembewerking en bekalking, een kortere teelt met populier mogelijk was, zowel teelttechnisch als financieel-economisch. Om zelf ook nog wat van de aanlegsubsidie over te houden werden landbouwmaachines aangepast, zodat men de werkzaamheden met eigen arbeid kon uitvoeren.

Voorlichtingsbijeenkomsten over plantsoenkwaliteit werden ruim bezocht en men wilde zich de kennis zo spoedig mogelijk eigen maken. Dreigende plantsoentekorten, die ook veroorzaakt werden door een strenge kwaliteitsnormering in de subsidieregeling, losten de boeren zelfstandig op, door de binnen- en buitenlandse markt af te zoeken. Anders dan in de traditionele bosbouw, richtten de landbouwers binnen de kortste keren een samenwerkingsverband op: het "Platform Houttelers in Groningen en Drenthe". Daarin werd nagenoeg alle 1500 ha ondergebracht. Dit Platform behartigt de belangen van de houttelers, wat varieert van planttechnische tot en met politieke belangen. Het Platform is inmiddels ook duidelijk als gesprekspartner erkend, bijvoorbeeld door de Commissie Bosuitbreiding en door het Bosschap.

De voorzitter van het Platform Houttelers, de heer H. Joling, geeft in Bosbouwvoorlichting (nr.1, 1993) aan hoe de overheid gebruik kan maken van dit ondernemerschap bij de bosuitbreidingsplannen. Hij is van mening dat Nederland ook in de houtteelt hoogwaardige (half) produkten zal moeten leveren. Daarbij vertrouwt hij volledig op de ondernemersgeest van de boer en van de houtverwerkende industrie. De overheid heeft volgens hem slechts een rol in de voorwaardenscheppende sfeer. Joling vindt dat de te bebossen gronden meer bij elkaar moeten lig-

gen. Dan is er volgens hem sprake van blijvend bos. Daarbij dienen regelingen de nodige ruimte te bieden om ook de multifunctionaliteit van het bos te ontwikkelen. Plaatsing van bijenkasten in het bos of toelaten van wandelaars en kampeersers zouden dan niet meer verboden mogen zijn. In de oude Set-aside-regeling is dat bijvoorbeeld wél het geval.

Leefbaarheidsproject Oostermoer

Het Leefbaarheidsproject Oostermoer is een samenwerkingsproject in het kader van de Vierde Nota Extra (VINEX) van het Rijk, de provincie Drenthe en de gemeenten Zuidlaren, Anloo, Gieten, Gasselte en Borger. Doel is het geven van nieuwe impulsen aan het gebied, vooral op economisch terrein. Deze impulsen moeten voor een belangrijk deel uit het toerisme komen. Een aantrekkelijk landschap is dan voorwaarde en dat is te realiseren door grootschalige bosontwikkeling op bepaalde voorkeurslokaties, met behoud van grootschalige landbouwgebieden. Hiervoor is het Boerenbosproject opgezet. Om dit project te realiseren zijn boeren in het Oostermoergebied benaderd. Het gaat om een paar grotere boerenbedrijven die gezamenlijk ongeveer 250 ha landbouwgrond ter beschikking hebben.

Vanaf het eerste contact waren deze boeren positief over het plan. Bij hun afweging letten zij vooral op het financiële perspectief op korte en lange termijn en hun affiniteit met het bosbouwvak. Die balans was in hun ogen positief, zodat

zij nu van harte meewerken aan het welslagen van het project.

De bosaanleg sluit volledig aan bij het rijksbeleid en ook Set-asideprovinciale plannen als het Streekplan, de Nota houtoo(g)s en het provinciaal Natuurbeleidsplan sluiten bosaanleg niet uit. De betrokken gemeente Gasselte zit in de Stuurgroep Oostermoer die het plan voor het Boerenbosproject indient bij de verschillende financiers. Men sluit zoveel mogelijk aan bij reeds aangelegde bossen van de Herinrichting en bij tijdelijke productiebeplantingen uit de „Set-aside regeling”.

Door bosaanleg is het mogelijk een verbinding te maken tussen de toeristisch sterk ontwikkelde Hondsrug en het gebied Westerwolde, dat een grote ontwikkeling doormaakt. Het zwaartepunt ligt daarbij op de realisatie van blijvend bos met een meervoudige functie. Op zich is dit uitgangspunt niet echt spectaculair: het unieke van het Boerenbosproject is de constructie. In verband met de grote overeenkomst met het „Bosontwikkelingsproject Oost- Groningen”, waarbij de Provincie Groningen, de Stichting FACE en de cultuurmaatschappijen Grontmij/Oranjewoud een studie naar haalbaarheid en planontwikkeling voor bosaanleg uitvoeren, besloot men tot samenwerking. Bovendien sluiten de plannen in het Oostermoergebied aan bij de plannen in Oost-Groningen. Het Boerenbosproject is een „testcase” voor alle belanghebbenden bij bosaanleg in de Veenkoloniën. Hier zal duidelijk moeten worden of alle intentieverklaringen ook werkelijk inhoud hebben.

Boerenbosproject

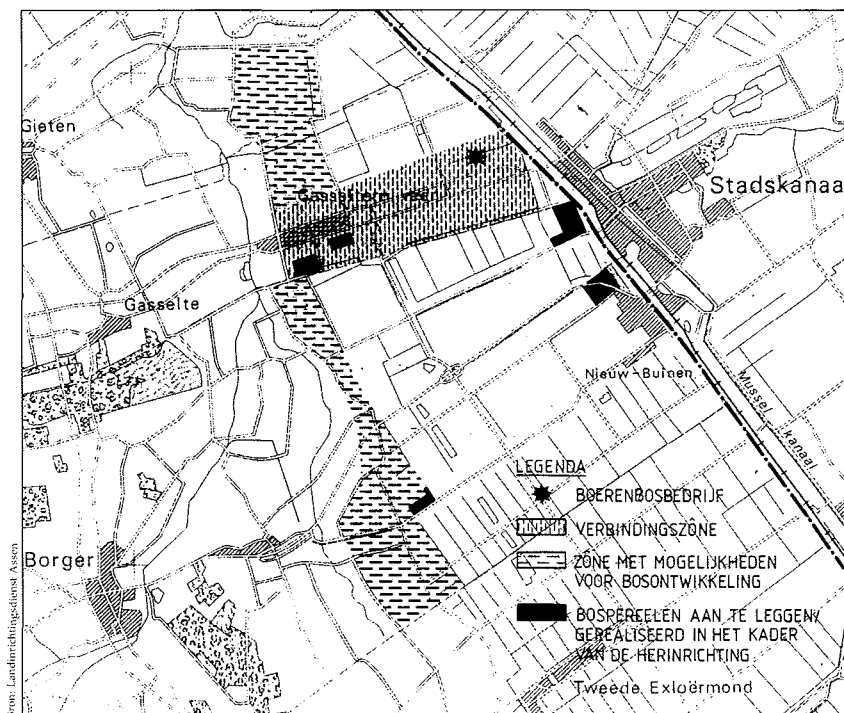
Bosaanleg door boeren heeft verschillende voordelen: het beheer is relatief goedkoop en de beheerslasten drukken niet op de staatskas. De boer is over het algemeen bereid en bij machte ook zelf vermogen in de onderneming te steken. Daarnaast kan hij optimaal gebruik maken van de financieringsmogelijkheden die de bosbouwregeling uit het Mac Sharry-plan biedt. Hiermee is het mogelijk om de opbouwperiode van het bos te overbruggen, want dan zijn er immers nog geen inkomsten uit het bos te halen.

Aan de realisatie van het boerenbosproject zijn twee randvoorwaarden gesteld: 1. de grond blijft eigendom van de boer en hij zorgt zelf voor aanleg, beheer en onderhoud; 2. de exploitatie van het bos moet ook op langere termijn een redelijk inkomen bieden. Om aan deze randvoorwaarden te voldoen, spelen de bedrijfsgrootte, de financiering van de investering en de vergoeding van de grondwaardedaling een grote rol.

De bedrijfsgrootte

We constateerden al eerder dat een gemiddeld veenkoloniaal van ca. 40 hectare te klein is om op

Ligging van het boerenbosbedrijf in het Oostermoergebied

Bron: Landinrichtingsdienst Assen

lange termijn een redelijk ondernemersinkomen te genereren. Kavelruil is het aangewezen instrument om voldoende grote aaneengesloten bospercelen te realiseren. Datzelfde is mogelijk als men in het "plan van toedeling" van de Herinrichting Gronings-Drentse Veenkoloniën rekening houdt met geconcentreerde bosaanleg

De financiering van de investering en de vergoeding van grondwaardedaling.

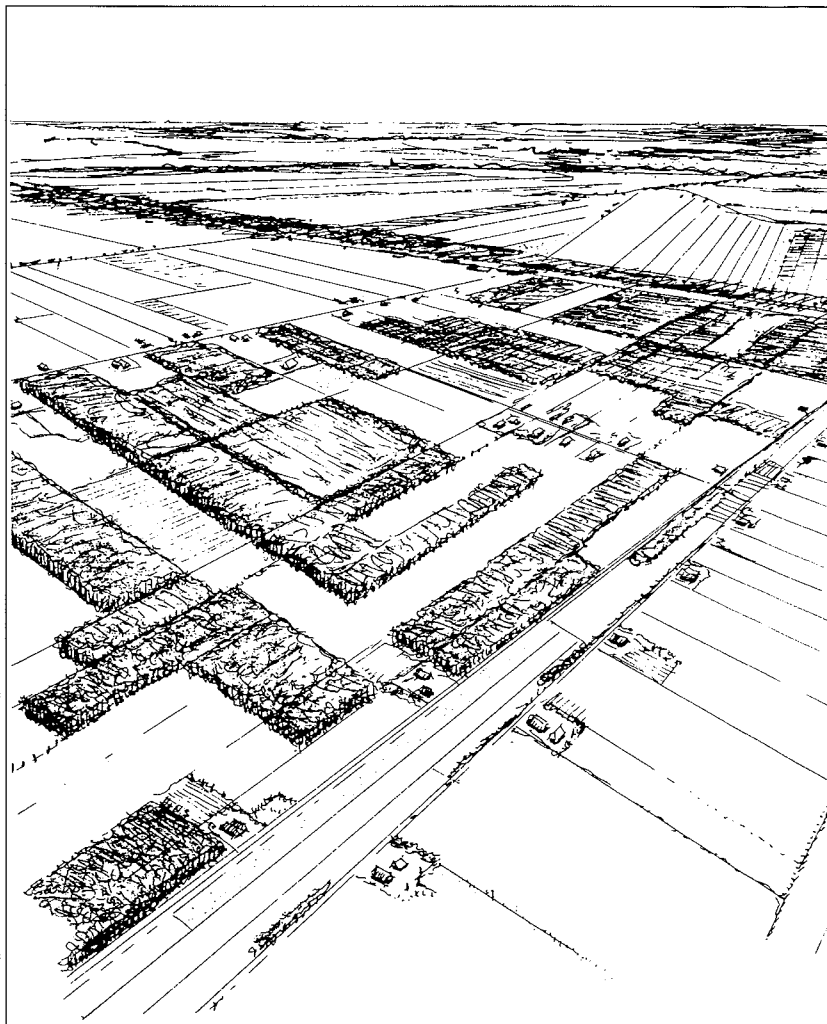
Bij de aanleg van het boerenbos is een onderscheid te maken in: een investeringsfase, een opbouwfase en een fase waarin de inkomsten uit het bosbedrijf komen. Voor de financiering in de investeringsfase zijn een drietal subsidies van belang:

- de EG-Steunregeling Bosbouw (MacSharry), die naar verwachting bestaat uit een eenmalige bebossingssubsidie en een inkomenscompensatie over 15 tot 20 jaar;
- de premie van het Ministerie van Economische Zaken voor snelgroeiende boomsoorten;
- projectsubsidies.

In de *investeringsfase* moet duidelijk zijn hoe de grondwaardedaling wordt vergoed. In de Veenkoloniën kost één hectare landbouwgrond ca. f 25.000,—. Bosgrond zal naar schatting ca. f 7.500,— opbrengen.

In het Boerenbosproject komt financiering van de waardedaling uit vier bronnen: de EZ-premie; een projectsubsidie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij; een bijdrage van de boer zelf en bijdragen van derden. Met de laatste partij zijn de onderhandelingen nog gaande. De komende maanden verwacht men daarover meer duidelijkheid.

Na 20 jaar vallen de inkomsten uit de EG-Steunregeling Bosbouw weg. Om na deze periode al vooropbrengsten te kunnen hebben, is het noodzakelijk om snelgroeiende boomsoorten te gebruiken. Voor het betrokken gebied zijn dit voornamelijk populier en fijnspar. Daarbij is de fijnspar op bosbouwkundig verantwoorde wijze in menging aan te leggen met eik en grove den voor het blijvende bos, zodat snelle vooropbrengsten gepaard gaan met een gelijktijdige realisatie van het blijvend bos. Zo kan de opbouwfase van het bos versneld verlopen. Ook vanuit de gewenste functieervulling en bedrijfszekerheid is dit een interessante optie. Op deze wijze kan ook de EZ-premie op een verantwoorde wijze gebruikt worden voor aanleg van permanent bos, hetgeen het gat tussen de bosgrondwaarde en agrarische waarde verkleint. Het te realiseren bos moet verder de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied verbeteren. Daarom krijgt ook de ontwikkeling van andere natuurwaarden dan bos aandacht. Ongeveer 5%

Bron: "Goede gronden voor nieuw bos". Commissie bosopbreiding

van de oppervlakte zal gereserveerd worden voor de ontwikkeling van natte elementen of ruige onbegroeide delen.

In de *opbouwfase* van het bos is vooral de inkomenscompensatie uit de EG-Steunregeling Bosbouw van belang. Aan het eind van deze periode (na 20 jaar), zijn de eerste houtopbrengsten te verwachten.

In de *laatste fase* valt de inkomenscompensatie weg en moeten houtopbrengsten en dan geldende (subsidie)bijdragen zorgen voor inkomen. Ook neveninkomsten uit bijvoorbeeld verblijfsrecreatie kunnen dan een bijdrage leveren aan de inkomensvorming.

Impressie van bos op landbouwbedrijven

Een vervolg

De weerstand bij boeren tegen bos is nog steeds groot. Toch worden de geluiden dat "bosbouw zo gek nog niet is" sterker. Vervolgprojecten die een combinatie maken tussen reguliere subsidies, fiscale faciliteiten en projectsubsidies door derden lijken goede mogelijkheden te bieden. Vanwege de verschillende eisen die de financiers

stellen is het gewenst dat ze zoveel mogelijk op elkaar aansluiten. Met het advies van de Commissie Bosuitbreiding zal de regering nu op korte termijn duidelijkheid moeten geven over de definitieve invulling van subsidieregelingen, waarbij vooral ook de continuïteit een grote rol speelt. Een duidelijke inzet van rijksinstrumenten zal ook eerder medefinanciering uit het industriële bedrijfsleven stimuleren. Enerzijds heeft de Commissie Bosuitbreiding goede handvatten meegegeven voor de invulling van dit instrumentarium. Aan de andere kant is het, gezien het grote maatschappelijk belang van bos, ook gewenst dat het bedrijfsleven op vrijwillige basis zélf met initiatieven komt. Bedrijven hebben uiteindelijk een maatschappelijke verantwoordelijkheid. In het algemeen erkennen zij die als het om werkgelegenheid gaat en ook steeds meer als het gaat om de gevolgen van bedrijfsactiviteiten voor het milieu. Bosaanleg is voor de compensatie van deze gevolgen een fantastisch middel. Een goed voorbeeld hiervan is de Stichting FACE (Forest Absorbing Carbon-dioxyde Emission) dat in 1990 is opgericht door de N.V. Samenwerkende Electriciteits-productiebedrijven (SEP).

Als de overheid en de grote bedrijven de juiste randvoorwaarden scheppen, dan zullen de boeren zeker zorgen voor meer bos. En wat de boe-

ren in de Veenkoloniën betreft: zij zullen dan zoveel bos aanleggen dat dit gebied er een extra dimensie bij krijgt!

T.W.M. Meeuwissen, NBLF Drenthe
C.L. Posthumus, Provincie Drenthe

Literatuur:

- Bosbouwvoorlichting, nummer 1, 1993; Tijdelijk bos vergt ondernemerschap; R. Zevenberg en L. van der Velde; p.4 - 5.
- Commissie bosuitbreiding, 1993. Goede gronden voor nieuw bos.
- Stuurgroep Regioproject Oostermoer, 1993; Projectvoorstel Boerenbosbedrijf.
- Het landelijk gebied de moeite waard; Strukturaarschema Groene Ruimte; ontwerp-planningologische kernbeslissing, Ministerie LNV en VROM; 1992.

© Uit deze publicatie mag niets overgenomen worden zonder schriftelijke toestemming vooraf van de Stichting Bos & Hout.

Stichting Bos en Hout
Bosrandweg 5, Postbus 253
6700 AG Wageningen
Tel. 08370-24666

